

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, & peccata illius seruans seruabit.

Postquam superioris capituli vltima sententia, iræ vitium infectatus est, commodè subiicit doctrinam de mansuetudine & clementia alijs præstanda in offensionibus, planè coincidens cum multis quæ de remissione offensarum proximis donanda dicuntur in Euangelijs, ad hoc vt à Deo remissio peccatorum obtineatur. Primum ergo generalem proponit sententiam, qua significat cupidum vltionis, vicissim à Deo vindicandum, iuxta illud: Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec poterit vester dimittet vobis peccata vestra. & : Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. & : Iudicium sine misericordia ei qui non facit misericordiam. Porro pro; qui vindicari vult; Græcis est ἐκδικῆσαι, hoc est, vindicans vel vlciscens. Proinde aut vindicari deponentialiter positum est pro vindicare, aut sensus est: qui iniuriam sibi illatam vult vindicatum esse siue per se, siue per alium, ita vt eam remittere nolit sine iusta vindicta. Loquitur autem de eo qui ex iræ passione, & sola vindicandi se ratione vltionem quærit, non autem de eo qui solo æquitatis amore, seruato ordine iuris, eam postulat, & proinde nec de eo qui autoritate publica scelera punit. Qui ergo eius est inclementiæ vt vltionem requirat iniuriæ sibi illatæ, is vicissim Domini non sentiet clementiam, sed à Domino inueniet vindictam, iustè scilicet hoc in se inueniens, quod in alio quærit, & Deum ad clementiam prouocans, sua inclementia ad iram & vltionem prouocans. Et cum Deus ea sit clementia vt veniam postulantibus peccata remittat, eorumque obliuiscatur: contra iam peccata illius seruans seruabit; hoc est, sedulo ac diligenter reseruabit apud se, vt quomodo ille vindictæ cupidus illatam iniuriam apud se in mente seruat, nolens eius obliuisci: ita & Deus peccata ipsius seruabit in memori mente, vt suo tempore ea iustè vindicet. Aut quod dicit; seruans seruabit; significat quòd Deus eius peccata diligenter obseruabit, atque ad ea attendet, nec dissimulabit ad ea, sed illa acriter quandoque punit. Est autem in ea locutione; seruans seruabit; phrasia Hebraica, obuia sæpius in scripturis, pro seruo & omnino seruabit.

Matth. 6.

Ibid. 7.

Iacob. 2.

2 Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.

Post generalem sententiam infert monitionem quæ ex illa consequitur, & consonam illi verbo Christi: Dimittite, & dimittimini. &: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & pater vester dimittet vobis peccata vestra. Pro, relinque, est $\alpha\phi\tau\iota\varsigma$, idem scilicet verbum quod Matth. 18. in oratione Dominica, cum dicimus: Dimitte nobis debita nostra; unde magis conueniebat vertere, Remitte. Dicit autem, peccata soluentur, pro remittentur & condonabuntur, significans peccata esse quædam vincula, quæ hominem Deo obligant & astringunt ad pœnam eis debitam persoluendam. Itaque cum debita eis pœna remittitur, peccatorum vincula solui dicuntur. Similis est loquendi modus in Matth. 18. eo: Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis.

3 Homo homini referuat iram, & à Deo quærit medelam?

4 In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?

5 Ipse dum caro fit referuat iram, & propitiationem petit à Deo! Quis exorabit pro delictis illius?

TRes istæ sententiæ per interrogationem sunt efferendæ, vt significetur indignitas & iniquitas hominis postulantis sibi ignosci à Deo, cum ipse implacabili in alios animo offensionem retineat. Quam iniquitatem prolixè expressit Dominus in parabola duorum seruorum, quorum alter à Domino benignissimè tractatus, & misericordiam consecutus, conseruum inhumanissimè vexauit. Et hoc etiam loco multis verbis eandem iniquitatem exaggerat Sapiens, idem alijs verbis repetens, veluti significare volens tam indignam esse eam inhumanam crudelitatem, vt verbis nunquam satis exagitari possit. Et in prima quidem sententia duplex est oppositio quæ facit ad exaggerationem. Oppositio enim est inter, homini & Deo, significaturque indignum esse vt homo hoc non præstet homini, sibi scilicet æquali, quod ipsemet postulat à Deo, tam longo scilicet interuallo se superiore. Oppositio etiam est inter iram qua malum alteri optatur, & medelam qua malum auferri desideratur: significaturque indignum esse vt qui referuat iram alteri à quo se vult vindicare, petat à Deo liberari, & curari à malis quæ peccando contraxit. In secunda verò sententia exprimit emphasim, quæ est in eo quod dixit, homini, hoc est, inquit, in hominem similem sibi. Quibus verbis non tantum notat naturæ humanæ similitudinem, sed etiam ad peccandum fragilitatem & pronitatem, (quasi dicat) in eum qui & eiusdem est secum naturæ, & eadem peccat fragilitate, qua ipsemet se subinde peccare sentit, vt duplici hoc nomine ab homine ei debeatur misericordia. Est item oppositio inter; non habet misericordiam;

diam; &, deprecatur de peccatis; quasi dicatur: Non habet misericordiam erga precantem veniam, & tamen audet precari misericordiam sibi impendi de commissis peccatis. Est item emphasis in eo quod pluraliter dicitur; de peccatis suis; vt cogitetur multa esse peccata hominis in Deum, cum vnum sæpè tantum sit hominis in hominem, cuius vindicta exquiritur. In tertia sententia exprimitur emphasis, quæ est in eo quod dixit in prima sententia: homo, hoc est, is qui caro est, infirmus scilicet, mortalis, & sibi non sufficiens, qui que per carnis infirmitatem sæpe labitur & peccat. Talis ergo, inquit, reseruat iram, & à Deo potentissimo & perfectissimo petit iræ relaxationem? Et subiicit: Quis exorabit pro delictis ipsius? significans huiusmodi hominis factum tam esse intolerabile, vt non solum ipse indignus sit qui pro se orans exaudiatur, sed nec esse quemquam alium, qui pro eo exorare vel velit vel possit. His sic exaggeratis, rectè rursus monet deponendam iram, & offensas condonandas.

6 Memento nouissimorum, & desine inimicari: tabitudo enim & mors imminent in mandatis eius.

SECUNDAM partem sic habent Græca, καὶ μὴ μνησθῆς τῶ πλυσίον καταφθορὰν ἢ θάνατον, καὶ ἰμῶν ἐπιτολαῖς; & ne mineris proximo corruptionem & mortem, & immane mandatis, hoc est, persiste in illis. Germanica æditio non habet illa verba: Et ne mineris proximo; sicut nec noster ea legit. Ex Græca autem lectione constat malè quosdam legere apud nos: Beatitudo enim & mors; sed pro, Beatitudo, legendum Tabitudo, hoc est, corruptio. Correspondet enim dictioni καταφθορὰν. Constat etiam pronomen, eius, superesse in multis libris, & legendum; imminent in mandatis; sine pronomine, eius, sicut multa scripta habent concorditer cum Græcis. Duo ergo Sapiens proponit semper cogitanda, per quæ ab ira & vindictæ cupiditate animus hominis reuocari debeat. Primum nouissima, per quæ hic potissimum significare voluit ultionem quæ in nouissimo sine hominis manet impios legis Dei transgressores. Hanc enim qui mente semper recoluerit, facile cessabit à prosequenda inimicitia, quia corruptio & mors imminent in mandatis, hoc est, imminent homini propter neglecta Dei mandata. Aut potius; imminent in mandatis; hoc est, in mandatis Dei vbique obuia sunt & cernuntur. vbique enim ea transgressoribus aperte prædicuntur obuentura. Horum ergo malorum metu merito inimicitia omnis & ira deponenda est, vt iram Dei, quam omnes meruerunt, effugere quis possit.

7 Memorare timorem Dei, & ne irascaris proximo: memorare testamentum altissimi, & despice ignorantiam proximi.

PRO, timorem Dei, Græcis est ἐπιτολῶν, hoc est, mandatorum. Nec est bis verbum, memorare, sed semel tantum, ita vt vtraque parte idem

significetur, quia per testamentum altissimi, lex Dei significatur. Secundum ergo, cuius intuitu vult vnumquemque reuocari ab ira & vltionis cupiditate, est lex Dei, quæ vltionem & iram prohibet, dicens: *Leuit. 19.* Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Huius legis recordatione memoramur, hoc est, recordamur timorem Dei, hoc est, recordamur quid ex timore Dei illi debeamus, vt eius intuitu non irascamur proximo, sed despiciamus ignorantiam proximi, hoc est, parui faciamus ea quæ proximus per ignorantiam in nos peccauit. Vt enim extenuaret proximi peccatum, & ob id ostenderet esse despiciendum tanquam paruum, vocat ignorantiam, quòd per ignorantiam sæpe committatur. Rursum vt facilius ad illius despectum induceret, monet recordari legis & timoris Dei, vt horum memoria illius obliuionem & paruipensionem inferret.

8 Abstine te à lite, & minues peccata: homo enim iracundus incendit litem.

9 Et vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.

Postquam efficacibus rationibus reuocauit à cupiditate vindictæ ira prodeunte, restè etiam reuocat à litibus & contentionibus, quæ eodem etiam fonte prodeunt, & vltionis sunt quidam modus. Sicut, inquit, monui, vt ab vltione abstineas, ita etiam abstine te, hoc est, contine & cohibe te à lite: & si id feceris, minues peccata, & in te & in alijs, quia & pauciora tu peccata committes, minusque peccabis, & causam præbebis vt alij minus peccent, quos ad contentiones & rixas non excitabis. Vtrumque enim sequentia declarant, cum dicitur: Homo enim iracundus, qui vt facilè irascitur, ita facilis est ad contendendum, incendit litem non solùm in se contra alios, sed etiam in alijs contra se, quos ad rixandum contra se prouocat. Nec tantùm in se & contra se litem incendit, sed & alios inter se commiscet, qui inter se amici fuerant, & inter se pacificè vixerunt. Ostendit ergo homines contentiosos & multa committere peccata, & authores esse alijs peccatorum.

10 Secundùm enim ligna syluæ sic ignis exardescit, & secundùm virtutem hominis sic iracundia illius erit, & secundùm substantiam suam exaltabit iram suam.

Docet hæc sententia, vnde fiat vt quidam sint tam impotentis iræ, & vehementer contendant, nempe quòd vires & opes eius audaciam præbeant, & materiam maioris iræ subministrent, quemadmodum docet experientia. Ad quod ostendendum pulchra vtitur comparatione. Secundùm, inquit, ligna syluæ, hoc est, pro multitudine & qualitate lignorum quæ igni adhibentur, sic ignis exardescit, vt maior sit & calidior, quòd plura & duriora ligna fuerint apposita, sic

fic etiam pro viribus & fortitudine hominis vt in plurimum erit iracundia eius, & secundum opes suas exaltabit iram suam, vt quo est fortior & ditior, eò magis audeat iram suam sine pudore & timore ostentare, altè inclamando, & quosuis liberè incessendo. Potentia ergo & opulencia, fomenta sunt iracundiæ, sicut ligna ignis sunt alimenta: idque tum quòd propter illa homines magis ponderent iniuriam suam, & facile se læsos iudicent, tum quòd pudore & timore non ita ab ira & clamoribus indignis reuocentur, sicut humiliores. Coniunctio, enim, quæ nõ videtur probare præcedentia, Græcis non est. Superior namque sententia docuit iracundiam fomentum esse & materiam litium, iuxta illud: Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem: sic homo iracundus suscitatur rixas. Hæc verò sententia docet quæ sint materia & fomenta ipsius iracundiæ: quæ sicut incendit lites, ita à virium & diuitiarum fiducia accenditur.

Prou. 16.

11 Certamen festinatum incendit ignem, & lis festinans effundit sanguinem, & lingua testificans adducit mortem.

Tertium membrum de lingua testificante, quod obscurum est, & non nisi incommodum habet sensum, in nullis Græcis est. Pro, certamen, est ἰσῆς, hoc est, contentio: & pro, lis, est μάχη, hoc est, pugna. Itaque magis conueniebat in primo membro vertere; lis festinans; & in secundo; certamen festinatum. Significatur enim illa rerum series & gradus, vt primò homines iurgijs ac rixis incendunt in sese mutuo ignem iracundiæ, ac deinde manibus pugnando sanguinem effundunt, & mortem infligunt. Vocat autem litem & pugnam festinatam, ad quam sine rationis iudicio & moderamine homines præcipitanter per iræ commotionem prorunt. In nostra lectione per, certamen, intelligenda est contentio qua verbis certatur. vt sit sensus: Contentio præcipitanter assumpta primùm quidem incendit ignem iracundiæ in animis hominum, deinde illo accenso eadem lis & contentio frequenter etiam effundit sanguinem, & causa est vulnerum & cædis, quæ sæpe nomine effusionis sanguinis significatur in scripturis. Quod sequitur de lingua testificante, potest accipi vt cum præcedentibus conueniat de lingua denunciante & comminante alicui interitum, vt sit sensus: lingua comminatoria, quæque denunciat alicui interitum, solet nõnunquam adducere mortem, & cædium esse causa. Testificari enim nonnunquam ponitur pro denunciare & profiteri, vt ibi: Testificor omni homini circumcidenti se, &c. Et Rabanus exponit, procax loquela. Dionysius intelligit linguam testificantem, eam quæ alterius litigantium causam suo testimonio approbat & adiuuat. Simili fere modo Lyranus. Itaque hæc sententia ostendit mala quæ ex contentione per iram accidunt, vt his intellectis, omnis acerba contentio & offensio maturè extinguitur, & persuadeatur quod prius dixit: Abstine à lite. Cæterum quod ad lectionem attinet, legendum esse per verba præsentis temporis, incendit,

Galat. 5.

A a iij

cendit,

cendit, effundit, adducit, & non per futura, vt multi libri habent, do-
cent Græca.

12 Si sufflaueris, quasi ignis exardebit : & si expueris super illam,
extinguetur, & vtraque ex ore proficiscuntur.

Elegantius & significantius habent Græca; *ἰὰ φουκόσις ἰσπινδῆρα,*
καίεται, si flaueris in scintillam, ardebit, &c. Pulchrum enim pro-
ponitur exemplum de scintilla, quæ vno eodemque ore & flando in
eam accenditur, & expuendo in eam extinguitur. Quo exemplo alle-
goricè insinuatur, quomodo ira hominis, quam supra igni comparauit,
vna eademque lingua & accendi possit, & extingui instar scintillæ. Ac-
cenditur enim sufflando in eam, hoc est, eam contentionibus & falsis
adulationibus instigando: extinguetur autem si expuatur in eam, hoc
est, si mansuetudine verborum reprimatur, & veluti frigida ei suffun-
datur, aut si eius vilitas & turpitudine demonstratur. Hoc ergo signifi-
catur quod alibi dicitur: In manibus linguæ vita & mors. & : Respon-
sio mollis frangit iram, sermo durus suscitatur furorem. Nostra lectio
idem omnino significaret, si abesset dictio, quasi, & legeretur; super
illum; quomodo legitur apud Rabanum. Obscuritatem enim facit in
nostra lectione, quod verba, exardebit & extinguetur, non habent
suppositum, nec videtur quod referendum sit relatiuum, illam. Nam
ineptè refertur ad linguam testificantem, cum ipsi linguæ tribuendum
sit ipsum sufflare & expuere. Necesse ergo est, vt commodus sensus
habeatur, subintelligere & repetere ex præcedentibus nomen, ira,
quod sit & illorum verborum suppositum, & relatiui, illam, antec-
dens, vt sit sensus: Si sufflaueris in iram, quasi ignis exardebit, & ve-
luti in flammam erumpet: & si expueris super eam, extinguetur: &
quod mirandum est, vtrumque horum contrariorum, quibus idem
& accenditur & extinguitur, ex vno eodemque ore proficiscitur.
Legendum enim est cum coniunctione; & vtraque; sicut cum Græcis
multa scripta habent, vt magis quod admirandum est significetur, quo-
modo & Iacobus dicit: Ex ipso ore procedit benedictio, & male-
dictio.

13 Sufurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem
habentes.

Postquam hastenus quædam dixit Sapiens contra iracundiam, &
contentionis malum, rectè iam subiicit & de prauitate linguæ ma-
ximè detractoriæ & variæ, vitia eius & pericula quæ inde proficiscun-
tur latè prosequens, ostendensque eadem mala hinc provenire quæ ex
contentionibus & rixis, imo & plura. Dicit ergo, quod & sufurro qui
clam detrahit, ac auribus hominum multa insufurrat: & bilinguis, qui
aliud coram, & aliud post tergum loquitur, est maledictus, & dignus
est quem omnes execrentur, & abominentur, quia talis frequenter
multos

multos in seipsis, & cum alijs pacem habentes turbauit, dicendo ea per quæ nascitur in tranquillis mentis inquietudo, aut per quæ inter pacificos oritur discordia, turbatio & contentio.

- 14 Lingua tertia multos commouit, & disperfit illos de gente in gentem.
 15 Ciuitates muratas diuitum destruxit, & domos magnatorum effodit.
 16 Virtutes populorum concidit, & gentes fortes dissoluit.

PRO, lingua tertia, & hoc & sequenti loco Complutense exemplar habet, γλωσσα διπλη, hoc est, lingua duplex, quæ scilicet modò hoc modò illud loquitur, vt correspondeat ei quod dixit, bilinguis. Germanicum tamen exemplar habet γλωσσα τριπλη, quod secutus interpretis vertit, lingua tertia. Est autem lingua tertia, quæ inter duos se tertiam immiscet, & ferit inter eos discordiam. Eòdem ergo recidit siue duplicem dicas linguam, siue tertiam, quòd fere lingua duplex se inter diuersos misceat tertiam, dum diuersis placere studet, & vtrique parti grata proferre. Huius itaque linguæ mala, quæ adfert & multa & magna, multis hic profequitur, vt & alibi ea in scripturis insinuantur, docetque non vni tantum aut paucis nocuisse, sed multos commouisse, idque non leuiter, sed ita vt solum vertere cogentur, & exilij illis causa fuerit. Id autem fit, dum falsis criminationibus grauati patriam relinquere coguntur, aut per excitata bella & seditiones expelluntur in alias gentes. Nec priuatis tantum nocuit huiusmodi lingua, sed & ciuitates integras, easque bene muratas, & diuitum destruxit, domos, familiaeque principum penitus euerit, ita vt ei nulla fortitudo, nullæ diuitiæ, nulla dignitas præualere potuerit, sed omnia ei cedere coacta sint. Adeo potens est malum huiusmodi linguæ, quantumuis exiguum membrum sit, vt bene dixerit diuus Iacobus: Ecce quantumuis ignis quàm magnam sylvam incendit, Et lingua ignis est vniuersitas iniquitatis, &c. Nec tantum hoc malum inuadere solet fortes, sed & mulierum infirmum & imbecille genus aggreditur, vnde subditur:

- 17 Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus suis.

PRO, viratas, aut, vt quidam legunt, viritas, Græcis est ἀνδρίας, hoc est, viriles, fortes, & strennuas. Has ergo, quæ laude dignæ erant potius, lingua tertia & duplex eiecit sæpe e domibus suis, falsis scilicet delationibus eas separando à suis maritis, sicque eiectas priuauit his bonis quæ suis laboribus & diligentia pepererant, ita vt

duplici malo affligerentur, dum & maritum suum relinquere cogentur, & labores suos alijs consumendos permittere.

18 Qui respicit illam non habebit requiem, nec habitabit cum requie.

PRO; qui respicit illam; Græcis est *ὁ προσέχων αὐτήν*, hoc est, qui attendit illi. Postquam enim detrahentis linguæ mala ostendit, interferit hanc sententiam, qua indicat aures non esse patefaciendas delatoribus & maledicis hominibus, si velimus quieti paci que nostræ consulere. Itaque; respicit illam; positum est pro attendit & aduertit ad illam, credendo ei, aut lubenter eam audiendo, ut & Dionysius exponit. Ut autem ab attendendo illi magis adhuc auocet, pergit eius malitiam exaggerare, cum subijcit:

19 Flagelli plaga liuorem facit, plaga autem linguæ comminuet ossa.

Comparat plagam, hoc est, percussione linguæ cum percussione flagelli, significatque grauius aliquem lædi lingua improba, quam flagello, & proinde eam magis metuendam & vitandam, quam flagellum, quod ictus flagelli faciat in cute exteriori liuorem & vibices: ictus verò linguæ, sit veluti ictus fustis, ossa & durissima quæque & intima hominis comminuentis. Turpiores enim notæ in vita moribusque inferuntur maledicentia linguæ, quam sunt cicatrices in cute corporis verberatione impressæ. Neque solum infamia, maculaque turpissima vitæ ab ea inuritur, sed etiam calamitas aliquando summa importatur. Hæc ergo mala ossium comminutione significat Sapiens, quod per ea grauiissima & insanabilia vulnera, animique cruciamenta à lingua inferantur, fiatque ut homo vires omnes amittat & soliditatem. Sic & dicitur in Prouerbijs: Verba iusurronis quasi simplicia, & ipsa perueniunt ad interiora ventris. Ex dictis patet nomen, plaga, quod à Græco *πλάγη* deriuatur, hic non vulnus significare, sed ictum & percussionem, à verbo *πλάττω*, quod est percutio. Maior adhuc exaggeratio est vitiosæ linguæ in versu sequenti, quo etiam gladij aciem superare asseritur.

20 Multi ceciderunt in ore gladij, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam.

Superest pronomen, suam, quod additum tollit sensum Sapiens. Non enim hic Sapiens agit de his qui pereunt propriæ linguæ vitio, quamuis etiam de illis istud dici possit, sed de his qui pereunt aliena lingua: vnde & quæ sequuntur ferè à nostris malè intelliguntur. At Rabanus quoque hanc sententiam interpretatur de his qui lingua alios seducunt, ut omnino certum videatur eum non legisse pronomen, suam, etsi in contextu eius habeatur. Sensus ergo est: multi ceciderunt

Prouerb.

18 & 26.

distiqua

III A A

runt & occisi sunt per aciem gladij, quasi ore deuorantis: sed hi non sunt tam multi, atque qui per linguam maledicam perierunt, hoc est, plures occidit lingua quàm gladius, quia lingua valde multis & varijs modis causa fuit mortis & corporalis & spiritualis, quod quàm verum sit, sicut & omnia præcedentia, nemo mirabitur, si attendamus quantam perniciem infinitæ multitudini attulerit semper hæreticorum lingua, qui veritati semper susurrando, & falsa seminando detraxerunt, vt alios prætereamus, qui criminationibus & delationibus mœrore consumpti sunt & miserè afflicti.

21 Beatus est qui tectus est à lingua nequam, qui in iracundiam illius non transiuit.

22 Et qui non attraxit iugū illius, & in vinculis illius nō est ligatus.

Intelliguntur ferè hæc à nostris sic, vt significetur fœlicem eum esse qui Dei munere liber est & minimè subiectus vitijs linguæ, ita vt per linguam non peccauerit, nec linguæ suæ vitia in se dominantia pertulerit, iuxta illud: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. &: Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo. At, vt suprâ dictum est, Sapiens hic loquitur de vitijs linguæ alienæ, quæ cū & tam multos attingat lædatque, vt dictum est, & tam grauius lædat, et etiam dictum est, meritò subinfert beatum eum esse & fœlicem, qui Deo protegente ab eius iniuria & læsione est protectus. Vnde tam seriò ab ea protegi & liberari orat, deque ea conqueritur propheta regius, dicens: Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua dolosa. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? &c. Et alio loco gloriatur Deum præstiturum hoc beneficij iustis, vt à virulentia linguarum tuti sint. Proteges, inquit, eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum. Et ipse huius libri author vltimo capite confitetur Deo, & gratias agit quòd Deus ipsum liberauerit à laqueo linguæ iniquæ, & à labijs operantium mendacium: A lingua coinquinata, & à verbo mendacij, & à lingua iniusta. Multis autem modis Dei munere quis protegatur à lingua nequam, videlicet aut quia ab ea non attingitur, quod paucis contingit: aut quia ab ea impetitus defenditur, vt per eam non patiatur infortunium, vel saltem tandem ab ea liberetur: aut quia per eam non abducitur in errores & vitia. Beatus ergo ille est & fœlix, qui aliquo horum modorum protectus est à lingua nequam, ita scilicet vt in iracundiam eius non transuerit, hoc est, non passus sit eius indignationem & violentiam. Quique non traxit iugum illius, hoc est, non est subiectus eius dominio, nec eius vinculis est ligatus, hoc est, ab ea non est detentus, constrictus & superatus.

23 Iugum enim illius, iugum ferreum est: & vinculum illius, vinculum areum est.

24 Mors illius, mors nequissima: & utilis potius inferus, quàm illa.

VT intelligatur quàm graue sit imperiũ in eos quibus à Deo permit-
 titur dominari, & quàm grauitè eos premat & malè afficiat, dicit
 iugum eius ferreum esse, & vinculum æreum, hoc est, eius dominium
 valde esse durum & importabile, grauitèq; hominè constringere, vt
 quæ sine omni misèratione crudeliter sæuiat in eos quibus dominari
 permittitur, summis cruciatibus & angoribus animos eorum afficiens,
 atq; in multa grauiàque mala eos præcipitans, & maximè dum in erro-
 res & vitia homines pertrahit. Quoque magis tetrum hoc monstrum
 humano generi admodum noxium ostendat quàm malum sit, non so-
 lum illud premere dicit, sed etiam mortem adferre, & mortem quam
 illa adfert, esse mortem nequissimam, vel, vt est Græcè, mortem ma-
 lam, significans quandam esse mortem quæ optanda sit & bona, in com-
 paratione eius mortis quam lingua infert. Mors enim linguæ frequenter
 & diuturna est, quia longo cruciatu animi hominè conficit, & acerbè
 valde atq; violenta, dum falsis criminationibus iniquè homines affli-
 guntur, & tormentis subduntur. Præ huiusmodi autem morte optabi-
 lis est & bona mors corporalis, quæ in pace animi & senectute bona ob-
 tingit: mors item quæ gladio subito liberat hominè à lōgo cruciatu.
 Mors item æterna, quam adfert lingua praua his qui per eam in errores
 & vitia se pertrahi sinūt, illa proculdubio est verè mala, imò & nequissi-
 ma, hoc est, pessima, iuxta illud Davidis: Mors peccatorum pessima.
 Cum autem subiungitur; & utilis potius inferus quàm illa; relatiuum,
 illa, certum est non esse referendum ad mortem linguæ, quia relatiuum
 Græcis est fœmininum, cum nomen, mors *θάνατος*, illis sit masculinum.
 Referendum ergo est ad linguam, vt significetur inferum vtiliorem esse
 lingua peruersa. Cum autem nomine inferi vel inferni, ferè soleat intel-
 ligi æternà impiorum damnatio, torquent se hic quidam quomodo in-
 fernus vtilior hic dicatur lingua peruersa. Non enim vtilius est homini
 æternà pati damnationè, quàm lingua aliena praua hic diuexari. At cer-
 tum est in scripturis nomine inferi vel inferni nō semper damnationem
 impiorum designari, sed tantum mortem, vel mortuorum statum. Itaq; hic
 tantum significatur melius esse mortuum esse quàm lingua praua vexari,
 quomodo & supra cap. 26. dixit Sapiens quædam esse grauià supra mor-
 tem. & infra cap. 30. dicit meliorem esse mortem quàm vitam amaram.
 Et Ecclesiastes 7. dicitur: Inueni amariorè morte esse mulierem. Ita &
 hic dicit vtiliorem esse mortè quàm linguam peruersam; quod per mortè
 homo quiescat, liberatus ab omnibus malis huius vitæ: lingua autè praua
 hic diu & grauitè torqueatur. Vnde & postea cū dicit: Melior est mors
 quàm vita amara; subiicit ad explicandū cur hoc dicat; Et requies æter-
 na quàm languor perseverans. Consideratur ergo mors & inferus in his
 locis, quatenus quietem præbens & liberationem à malis huius vitæ.

25 Perseuerantia illius non permanebit, sed obtinebit vias iniusto-
 rum, & in flamma sua non comburet iustos.

GRæcis tantum est; Non dominabitur pijs, & in flâma eius non comburentur. Postquâ enim ostendit quantum malum sit lingua peruersa, & felices esse dixit quibus cõtigit ab ea esse protectos, iam exprimit quibus hoc malû Dei iudicio dominatur, & in quibus suam vim exerit. Et est nostrę lectionis iste sensus: Etsi magna sit huius mali, de quo dixi, vis, tamen illius perseuerantia non permanebit, in omnes scilicet, hoc est, non permittetur in omnes perseuerare & obtinere imperium, quia etsi permittatur iustos attingere & inuadere, atque ad tempus vexare, non tamen sinet eam Deus vsque in finem eos torquere, quia, vt habet Psalmus: Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Sed obtinebit vias iniustorum, hoc est, dominabitur illorû moribus, ita vt in penâ impiæ vitæ eorum in summa & extrema mala eos deductura sit, à quibus non sint liberandi: & in flamma sua non comburet iustos, hoc est, suo malo non lædet eos, etiamsi vrat, & sua veluti flâma attingat. Quemadmodû enim iusti alijs omnibus tribulationibus non cõburuntur nec læduntur, sed veluti in igne purgantur & probantur: ita Dei beneficio fit, vt iusti, etsi malorû lingua iniquè impetantur, nihil tamen inde veri nocuenti percipiant, sed vel cum confusione peruersæ linguæ eorum innocentia declaretur, vel certè probati apud Deum immortalitatis gloria honorentur. Flammam autem tribuit linguæ, significans eius perniciem omnia arripientem & inuadentem, quomodo & Iacobus: Lingua, inquit, ignis est vniuersitas iniquitatis, & inflamat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna. Ostensa est huius quod hic dicitur veritas etiam corporaliter in tribus illis pueris apud Danielem, qui impijs quorundam criminationibus coniecti in fornacem ardentem, non sunt læsi à flamma ignis quam contra eos accendit lingua peruersa, ita vt videri possit Sapientem ad hoc exemplum respexisse, cum hic dicit: In flamma sua non comburet iustos.

Psalm. 124.

Iacobi 3.

Daniel. 3.

26 Qui relinquunt Dominum, incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur.

27 Et immittetur in illos quasi leo, & quasi pardus lædet illos.

Quemadmodû singulari Dei gratia & beneficio iusti à linguæ maleficio conseruantur, quemadmodû supra etiã ex Dauide adductû est: ita summa eius ira & vindicta impij peruersæ linguæ incendio & exitio obijciuntur, & perdi penitus permittuntur sine aliqua liberationis & restitutionis spe. Id quo efficacius significaret, duplici vtitur similitudine, & ignis scilicet sic ardentis vt à nullo extinguetur, & crudelium ferarum quæ inclementer sæuiunt, nec earum vis superari potest. Varijs autem modis ostendi potest verum esse, quod hic dicitur de dominio & vi linguæ in impios. Primò enim qui Deû relinquunt sine timore viuētes, in grãdia peccata incidunt, ob quæ obnoxij sunt linguæ calumniatrici, à qua & perpetua inuruntur diffamia, & supplicijs iustis subijciuntur. Deinde etiam Deus sinit contra impios exurgere linguas mendaces & per-

& peruersas, per quas in pœnam derelictionis Dei grauitè hic torquentur, & nec per mortem liberantur, cùm detrudantur ad tartara in æternum puniendi. Postremùm verum istud maximè est in impijs, què iusto Dei iudicio à lingua praua sinuntur pertrahi in errores & hæreses, per quas æternam damnationem tandem sunt consecuturi. De quibus dicit Paulus: *2. Theff. 1.* Eò quòd charitatem veritatis non receperunt, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, consenserunt autem iniquitati. Potest & hoc addi, eos qui relinquunt Dominum, à quo defendi possent, incidere in manus linguæ, quia Deo eos deserente incidunt in varia linguæ vitia & peccata, per quæ merentur & hic temporalibus, & postea æternis tradi supplicijs, igni scilicet infernali qui nunquam extinguetur, vbi & sæuissimis tradentur dæmonibus, instar leonis & pardi crudeliter eos torquentibus. Sicut & quod dicitur, iustos non comburendos flamma linguæ, etiam intelligi potest dictum ad significandum eos non ita subiiciendos dominio prauæ linguæ, vt eius vitijs sint obnoxij, & in lingua grauitè peccent. Notandum autem rectè dici; Qui relinquunt Dominum incident in illam; ad significandum à lingua violentia & imperio neminem, nisi Deo protegente, liberari posse, qui relinquentes se etiam ipse relinquit & deserit.

28 Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire: & ori tuo facito ostia, & feras auribus tuis.

GRæca tantùm sic habent; Ecce circummunias possessionem tuam spinis, & ori tuo fac valuas & obices. Itaque intelligunt quidam hic vnum tantùm præcipi, nempe continentiam & moderationem linguæ, atque ad id duplicem adhiberi similitudinem, possessionis scilicet vepribus circūseptæ, & domus quæ valuis & vectibus occluditur atque munitur. vt sit sensus: quemadmodum possessionem suam solet quis spinis & vepribus obturare, & domum ostijs & vectibus occludere: ita & os tuum diligenter custodi, vt ne ex eo dissoluta & perniciosa verba egrediantur. Verùm quoniam duplex illa clausura, à qua trahitur similitudo, non ad eundem pertinet vsum, sed ad contrarium (nam in possessione fit munitio ne bestia & fera noxiæ ingrediantur: in domo verò etiam ne egrediantur nimis liberè domestici) ideo noster interpres priorem similitudinem retulit ad aures, idque valde appositè, proinde sensum potius quàm verba referens vertit; Sepi aures tuas spinis; intelligens scilicet per possessionis munimen, aurium custodiam significari, vt quemadmodum ager munitur ne bestia ingrediantur: ita & aures custodiantur, ne pateant detractoribus, maledicis & mendacibus. Postquam enim superius Sapiens profecutus est pericula & mala quæ à linguæ prauitate & maledicentia inferuntur, hortatur conuenienti ordine ad duo, videlicet & vt aures nostras muniamus contra eos qui peruersæ sunt linguæ, ne illorum peruersitati facilem accessum præbeamus,

beamus, & vt os nostrum muniamus & custodiamus, ne & ipsi illis linguæ vitij subijciamur, quemadmodum Dauid & se fecisse testatur, dicens: Posui ori meo custodiam; & vt id facere posset Deum orauit, Psal. 3. dicens: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis. Dicit ergo: Sepi aures tuas spinis; hoc est, muni eas, & ob- Psal. 140. tura ne pateant detractoribus, quemadmodum spinis ager circumsepitur contra bestiarum incursum, auresque tuas timore Dei veluti spinis quibusdam sepias. Et quoniam id allegoricè dictum est, pro commentario additum est; Et linguam nequam noli audire. Idem significatum est per hoc quod dicitur; & seras facito auribus tuis. Et hæc quidem vt muniamur à lingua aliena. Vt autem & à propria muniamur; Ori tuo, inquit, facito ostia, hoc est, os tuum veluti ostijs quibusdam concludere taciturnitate & silentio, vt ex eo non sinas linguam tuam profunderere quicquid volet, & quicquid in ipsa hæret, sed tantum quod expedit, & nocere non potest. Notandum autem apud Rabanum abesse duo illa verba, auribus tuis, vt quod dicitur, & seras, simul cum ostijs referatur ad os, quemadmodum & apud Græcos. Atque hæc videtur vera lectio.

29 Aurum tuum & argentum tuum conflu, & verbis tuis facito stateram, & frenos ori tuo rectos.

Quod de auro & argento hic parabolicè adfertur, aut intelligi potest de auro & argento ponderando per stateram, ea enim statera ponderari solent: itaque significabitur, sicut quidam intelligunt, quod quemadmodum aurum & argentum seriò statera ponderari solent: ita etiam verba oris sunt diligenter ponderanda, iuxta illud quod supra dixit: Verba sapientis statera ponderabuntur. Aut intelligi potest de Sup. c. 31. auro & argento vnde statera sit fabricanda, quemadmodum intellexisse magis videtur interpres, dum vertit; conflu; quanquam Græca dictio *σύνδυσον*, non conflu, significat, sed colliga, vel oblige, & connecte. Itaque significabitur omnia quæ possidemus præciosa impendenda esse, vt inde vel fabricetur, vel comparetur & ematur ori pretiosa statera, qua omnia oris verba bene & prudenter ponderentur. Istud autem fit, cum omnium rerum dispendio & magnis laboribus, ac sumptibus comparatur sapientia & prudentia, quæ docet quomodo verba sint disponenda & aptanda, ac quando loquendum sit, quando tacendum, quæ item dicenda, & quæ silenda. Alteram autem similitudinem etiam adhibens ad idem significandum, monet vt faciamus ori frenos rectos, hoc est, iustam ei moderationem & cohibitionem adhibeamus. Nam sunt qui refrenant linguam suam, sed non rectè, tacentes scilicet quando loquendum esset. Explicans autem has allegorias, & quorsum hæc dicat, subiungit:

Et

30 Et attēde ne fortè labaris in lingua, & cadas in cōspectu inimicorū insidiantium tibi, & sit casus tuus insanabilis in mortem.

CAue, inquit, tibi ne fortè per linguæ præcipitantiæ labaris in aliquod peccatum, & per peccatum cadas etiam in aliquod dedecus & pœnam videntibus inimicis tuis, qui vt insidiantur tibi ad hoc vt capiant te in sermone tuo, & ex ore tuo aliquid quod calumnientur rapiant: ita de ruina tua, ignominia & malo tuo gaudebunt, sitq̃ue casus tuus insanabilis per mortem, hoc est, quia læthalis est & mortiferus. Nam linguæ abusus & corporalem sæpe affert mortē, & semper æternam, nisi pœnitentiæ remedio sanetur. Cæterum tertia huius sententiæ pars addita est ab interprete, cum non sit in Græcis, vbi etiam hæc sententia bimembris est, vt aliæ ferè.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

1 Qui facit misericordiam, fœneratur proximo suo: & qui præuallet manu, mandata seruat.

Hoc toto ferè capite agitur de duplici gratia, altera quæ in dando & conferendo beneficio consistit, per mutuum, per donationem, per fideiussiones: altera quæ consistit in reddendo, per solutionem mutui, & liberationem à fideiussione. Gratia enim aut confertur, aut refertur. Porro cum, fœnerari alicui, dupliciter accipiatur, videlicet vel simpliciter pro mutuum alicui dare, vel pro dare ad vsuram, dupliciter etiam prior huius sententiæ pars exponitur. Sunt enim qui posteriori modo accipiunt in hoc sensu: Qui facit misericordiam subueniendo alterius necessitati, is fœneratur illi, quia quod ei impendit beneficij, recepturus est cum fœnore. Nam vt dicitur in Prouerb. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. Alij priori modo accipiunt, vt sit sensus: Qui haberi vult misericors, is proximo suo in necessitatibus illius dat mutuo. Atque hoc modo magis accipiendum videtur ex subiecta sententia, in qua verbum, fœnerari, accipitur pro, mutuū dare. In secunda parte is dicitur præualere manu, qui ad largiendum promptus est & facilis. Nam qui tenax est, non videtur fortis manu & præualidus, sed infirmus & impotens, vt qui manu ad dandum non vtatur, aut tenuiter ea vtitur. Secundum priorem Ergo primæ partis intelligentiam sensus huius partis est: qui largiter tribuit, is bene sibi consulit, quia facit quod ipsi mandatum est. Secundum posteriorem acceptionem sensus est: Qui haberi vult fortis manu, is sollicitus est vt faciat quæ ei mandata sunt de subueniendo suis proximis.

PROV. 19.

2 Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis, & iterum redde proximo in tempore suo.

Duo.